

Duurzaam Rivierenland

Vijf jaar *De Zwerfkei*

De stichting Duurzaam Rivierenland (SDR) is vanaf mei dit jaar vijf jaar actief vanuit het NME-centrum *de Zwerfkei*. De naam *Zwerfkei* is typisch Rivierenlands. Het zijn keitjes die je kunt vinden langs de rivier en die door stroming gepolijst zijn als ware edelstenen. Ze waren hier al vele duizenden jaren geleden. En wat is nou duurzamer dan een steentje dat al zo lang in onze regio gevonden wordt en dat nog steeds meebeweegt in de stroming? Dat is wat de stichting *Duurzaam Rivierenland* wil zijn: duurzaam en in beweging. In de afgelopen vijf jaar hebben we ervaring opgedaan, en we willen mee veranderen in de tijd.

De laatste jaren hebben heel wat lespakketten, dikkopjes, koolwitjes en andere levende have, hun weg gevonden naar de basisscholen in Tiel. Ook buiten Tiel zijn er scholen die hiervan gebruik maken, of van de veldlessen die gegeven worden in wetland Passewaay. We zien dit als een belangrijke taak van onze stichting. Kinderen en jeugd kennis laten maken met natuur en milieu en de waarden die ons verleden koppelen aan de toekomst.

Niet alleen scholen zijn onze doelgroep, maar alle burgers in de regio Tiel. Dit doen we door het organiseren van diverse cursussen, activiteiten en projecten op het gebied van duurzaamheid en natuur en milieu. Een mooi voorbeeld is de jaarlijks terugkerende 'wilgentenenvlechtendag'. Ook de gebruikers van *de Zwerfkei* (verschillende 'groene groepen'), die gefaciliteerd worden door SDR, organiseren hun activiteiten vanuit *de Zwerfkei*.

Al met al hebben veel mensen de weg gevonden naar ons centrum. Als stichting hebben we een document gemaakt waarin we terugkijken en vooruitkijken. Een ieder die hierin geïnteresseerd is kan dit opvragen via het contactadres in deze nieuwsbrief.

Als we vooruitkijken zien we weer veel beweging. De stichting wil meer aansluiting gaan zoeken bij de burger en de behoeften van organisaties waarmee we samenwerken; meer vraaggericht werken. We willen onze activiteiten breder communiceren zodat mensen ons gemakkelijker weten te vinden. Deze nieuwsbrief geeft een impressie van de activiteiten die op dit moment plaatsvinden. Een ontwikkeling die zich het komend jaar zal afspelen is het vinden van een definitieve huisvesting op een locatie in Tiel.

We hebben rotsvast vertrouwen in de toekomst waarbij we bouwen op onze jeugd en mensen die meebewegen zoals 'zwerfkeien'. Als u ook wilt meebewegen aarzel dan niet om contact met ons op te nemen.

Ton Ruigrok, voorzitter stichting *Duurzaam Rivierenland*.

In dit nummer

Veldlessen in Passewaaij

Vlindertentoonstelling

Het IVN

Groene kinderopvang

101 groene klassen

Week van de vooruitgang

C4real

Transition Town Tiel

De Buurtauto

Kinderen en energie

Wilgentenen vlechten

Even voorstellen:

Hans Kraaijkamp, medewerker Educatie

Sinds januari 2009 is Hans Kraaijkamp de nieuwe medewerker Natuur- en Milieu-educatie. Hans heeft veel ervaring in het onderwijs, was een aantal jaren docent biologie en leidde projecten op het NME-terrein. Hij verzorgt de lesmaterialen voor alle basisscholen in Tiel.

Via de website www.nmegids.nl kunnen scholen die in het bezit zijn van een toegangscode materiaal bestellen dat op de Kwelkade kan worden opgehaald.

Daarnaast houdt de educatief medewerker zich bezig met de ontwikkeling en uitvoering van projecten, zoals bijvoorbeeld de veldwerklessen in Passewaay, de groene klaslokalen en groene kinderopvang waarover elders in de nieuwsbrief te lezen is.

Naast zijn functie in Tiel werkt Hans ook nog voor de gemeente Utrecht als coördinator van een natuurtuin.

Veldlessen in Passewaay:

een succesverhaal

Onze veldlessen in de wetlands Passewaay zijn weer een nieuw seizoen ingegaan.

Twintig basisscholen uit de gemeente Tiel en dertien basisscholen uit de gemeente Geldermalsen trekken dit voorjaar of najaar het gebied in om kennis te maken met de nieuwe natuur. Tijdens de les van ongeveer twee uur gaan de kinderen uit de bovenbouw van het basisonderwijs in groepjes allerlei opdrachten uitvoeren.

Gewapend met de nodige materialen zoals verrekijkers, schepnetten en zoekkaarten trekken ze de wetlands door.

De opdrachten gaan bijvoorbeeld over de scheepvaart op de Waal, de vogels en planten in het gebied, de stenen op de strandjes en de grote grazers die er rondlopen. Ook maken de kinderen met een grondboor een bodemprofiel. Tijdens deze lessen worden de kinderen begeleid door twee vrijwilligers van de stichting **Duurzaam Rivierenland**, Bob Louwerse en Cees Pruiksema. Door hun aanstekelijke enthousiasme beleven de kinderen de wetlands Passewaay op een unieke manier. Uit de enthousiaste reacties van de kinderen en de vragen die Bob en Cees krijgen blijkt dat de kinderen van de lessen veel opsteken. Voor de docenten is ter voorbereiding op de veldles een cd-rom beschikbaar met afbeeldingen en uitleg. Hiervan wordt veel gebruik gemaakt.

Vlindertentoonstelling in *de Zwerfkei*

Aan de hand van vijf thema's zijn de foto's ingedeeld: bezige vlinders, libellen in hun omgeving, vlinders, libellen en de mens, leefgebied van de vlinders en tenslotte vlinders over de grens. U bent van harte welkom tijdens openingstijden van **de Zwerfkei**: maandag, dinsdag en donderdag van 10:00 tot 16:00.

In de tuin van **de Zwerfkei** staat sinds vorig jaar een zogenaamde nectarkroeg; een mooie bank met een afdakje met op een afstandje een prachtig bloemenveld. Ook is er een groot bord met vlinderinformatie. U kunt eens rustig gaan zitten op het bankje en proberen de vlinders op de planten waar te nemen.

In 2008 bestond de Vlinderstichting 25 jaar. Om dit heugelijk feit te vieren werd een fotowedstrijd uitgeschreven waarvan de winnende foto's nu te bewonderen zijn in een tentoonstelling.

In de maand juni kunt u in **de Zwerfkei** de jubileumfototentoonstelling zien van de Vlinderstichting.

Het basisonderwijs in Tiel is uitgenodigd de tentoonstelling en nectarkroeg te bezoeken en dit te combineren met een vlinderles aangeboden door de stichting Duurzaam Rivierenland.

Bewoners van de Zwerfkei: **het IVN**

Het IVN: "Dat zijn toch die mensen van de wandelingen in de natuur?" Dat klopt, maar het IVN is veel meer. Het IVN wil bijdragen aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu en leefomgeving.

Het IVN ontstond in 1960 als Instituut voor Natuurbeschermingseducatie. De nieuwe organisatie koos een andere lijn: meer aandacht voor 'wat wel mag' dan voor het verbod. Geen correctie, maar educatie.

Binnen het IVN zijn vrijwilligers en beroepskrachten actief. Het IVN heeft veel ervaring en kennis op het gebied van NME. Ondersteuning van NME professionals en vrijwilligers is één van haar taken.

De vrijwilligersorganisatie bestaat uit circa 175 lokale afdelingen met zo'n 18.000 leden. Ruim twintig jaar geleden werd de afdeling Tiel en Omstreken van het IVN opgericht. Ontstaan uit een paar IVN-natuurgidsen, telt de afdeling inmiddels ruim honderd leden en is actief in het gebied ten zuiden van Culemborg, ten noorden van de Waal, ten oosten van de A2 en ten westen van het Amsterdam-Rijnkanaal. Binnen de afdeling is een aantal werkgroepen actief, bijvoorbeeld op het gebied van vogels en van planten en paddenstoelen. Zij organiseren lezingen, excursies en cursussen. Voor de jeugd tot 12 jaar worden regelmatig activiteiten georganiseerd die meer inzicht in - en begrip voor- de natuur bieden.

Een aantal malen per jaar worden publiekswandelingen gehouden in een natuurgebied in de regio, veelal met een thema als paddenstoelen of stinzenplanten. De IVN afdeling Tiel is één van de gebruikers van **de Zwerfkei**.

Meer informatie: www.ivn.nl/til

Groene kinderopvang

Vanuit allerlei hoeken komt er steeds meer vraag naar 'speelnatuur'. Speelnatuur is een inrichting van de buitenruimte die kinderen aanzet tot ontdekken, vrij bewegen, balanceren en onderzoeken met de natuur zelf als het onderwerp van het spelen. Zo is ook de kinderopvangbranche (kinderdagverblijven en buitenschoolse opvang) op zoek naar mogelijkheden om met de kinderen naar buiten te gaan.

Veldwerk Nederland, het kennis- en praktijkcentrum voor natuureducatie en -communicatie in Nederland, heeft deze vraag van de branche opgepakt.

Zij gaat een project starten wat moet leiden tot meer kennis over de mogelijk-

heden bij de opvangorganisaties.

Het doel van het project is om tot een concreet NME aanbod voor kinderen op de BSO en KDV te komen, om medewerkers van de NME centra en kinderopvang te certificeren en om een duurzaam contact tussen het NME centrum en de kinderopvang tot stand te brengen.

Hiertoe gaat men lokaal NME personeel opleiden die dan weer op haar beurt de lokale BSO en KDV kunnen gaan begeleiden. Steeds vaker komt bij hen de vraag of zij niet iets kunnen betekenen in de kennisontwikkeling. Uiteindelijk moet dit leiden tot veel meer speelnatuur in de kinderopvangbranche. Ook stichting **Duurzaam Rivierenland** gaat in dit project participeren. De duur van het project is twee jaar waarvan de start dit najaar is gepland.

De Gelderse NME-centra, waarvan de stichting **Duurzaam Rivierenland** er een van is, zijn met ondersteuning van Stichting OASE en Bureau Niche een project gestart met als titel 101 groene klaslokalen. Reden hiervoor was omdat deze organisaties een toenemende vraag constateren van scholen die zoeken naar hulp bij het inrichten van groene leer- en speelplekken in de leeromgeving.

101 Groene klaslokalen

Een groen klaslokaal is een rijk leerlandschap, gevormd door de combinatie van de ruimte en de geboden activiteiten in die ruimte, in de directe schoolomgeving. Het is ook een leeromgeving die voldoende uitdaagt en die naast natuur en milieu educatie ook verbindingen legt met andere educaties en handvatten biedt voor rekenen en taalonderwijs.

De 101 groene klaslokalen in Gelderland willen we bereiken door zowel een initiërende als een ondersteunende rol te bieden aan scholen. De focus van het project ligt op het stimuleren van het gebruik van de bestaande buitenruimte maar er kan ook ondersteuning worden

geboden bij het ontwerpen en aanleggen van nieuwe.

Het project bevindt zich nu in de ontwikkelingsfase. De uitvoering en evaluatie vinden plaats van september 2009 tot december 2011. Het startsein voor het project vormt een groene klaslokalendag in september of oktober 2009. Het moet een inspirerende aftrap worden met best practices voor andere gemeente, scholen, kinderdagverblijven en BSO. Houd voor de exacte datum de website www.duurzaamrivierenland.nl in de gaten.

Meer informatie over groenspelen en groenleren kijk op www.springzaad.nl

Groen licht voor duurzame mobiliteit

Week van de Vooruitgang

Ook dit jaar doen de gemeente Tiel en stichting **Duurzaam Rivierenland** weer mee aan de landelijke actie **Week van de Vooruitgang**. Tijdens de Week van de Vooruitgang die dit jaar duurt van 13 t/m 22 september, wordt wandelen, fietsen, openbaar vervoer, kritisch autogebruik en andere omgang met mobiliteit gepromoot.

In deze week kan men bijvoorbeeld net als voorgaande jaren weer gratis gebruik maken van de bewaakte fietsstalling aan de Oude Haven en leveren ook Tielse kinderen hun bijdrage door lopend of met de fiets naar school te gaan. Andere activiteiten zijn o.a.:

- **Het Nieuwe Rijden**
Niet alleen fietsgebruik wordt gestimuleerd, ook de mogelijkheden voor selectief en energiezuinig autorijden worden onder de aandacht gebracht. Het Nieuwe Rijden biedt automobilisten mogelijkheden fors te besparen op brandstof en daarmee dus op kosten. Op woensdag 16 september kan men gratis gebruik maken van een rijnsimulator om de rijstijl te testen. Ervaren rijders ontdekken hierbij onverwachte besparingsmogelijkheden.
- **Houd de spanning erin!**
Rijden op te zachte banden kost extra brandstof. Daarom krijgen automobilisten op woensdag

16 september bij diverse Shell tankstations en op een aantal parkeerplaatsen een gratis bandenspanningstest aangeboden.

De **Week van de Vooruitgang** wordt tegelijkertijd in vele gemeenten in heel Europa georganiseerd. In Nederland nemen zeker 100 gemeenten deel. Het doel is op een vrolijke, positieve manier aandacht vestigen op de nadelen van het autoverkeer en mensen stimuleren schone middelen van vervoer te kiezen. Voor meer informatie: www.duurzaamrivierenland.nl www.weekvandevoortgang.nl

Op 17 mei vond in Culemborg het **C4real festival** plaats. Ook tijdens deze tweede editie van dit festival stond plezier beleven aan je eigen leefomgeving centraal. Verschillende organisaties werkten samen om bewoners van de West-Betuwe natuur en milieu op een plezierige manier te laten beleven. Tijdens het festival kon jong en oud proeven van het aanbod van deze organisaties. Het NME Steunpunt deed proefjes uit leskisten voor basisscholen, de Natuur- en Vogelwacht verzorgde

C4real festival geslaagd!

rondleidingen langs de waterkant om libellen te ontdekken, Terra Bella en stichting EVA boden rondleidingen in de ecologische wijk EVA-Lanxmeer. De stichting **Duurzaam Rivierenland** heeft op deze dag een begin gemaakt met de bouw van een leemoven. Tijdens de eerste editie van het **C4Real festival** was het eco-kinderdorp een groot succes. Toen werden met wilgentenen leem en stro leemhutten gemaakt. Deze keer werd leem ingezet om een gezamenlijk met bezoekers een leemoven te bouwen, en daarin brood te bakken.

Geslaagde moestuindag

Ondanks het wat mindere weer hebben afgelopen zondag 17 mei zo'n 60 tuinliefhebbers de themadag 'groenten op de vierkante meter' bezocht in *de Zwerfkei* in Tiel. De organisatie **Transition Town Tiel** is erg tevreden met de opkomst en het enthousiasme van de aanwezige tuinliefhebbers.

De wilde plantenwandeling met uitleg welke kruiden eetbaar zijn, was bijzonder in trek. Ook kwamen veel mensen af op de workshop hoe je een kleine tuin kunt beginnen. Met de film *Permacultuur in Nederland* werd de themadag afgesloten. Uiteindelijk gingen veel mensen met kweekplantjes van Thedingsweert naar huis om zelf groenten te gaan kweken. Meer informatie: www.transitiontowntiel.nl

De buurtauto: een auto met visie

Iedereen wil mobiel zijn. En dus hebben veel mensen een auto voor de deur. Of twee. Maar is dat echt nodig? Vaak wel. Maar voor die auto die u eigenlijk niet echt nodig heeft, bestaat een goed alternatief: de buurtauto.

Stichting **Duurzaam Rivierenland** werkt in opdracht van de gemeenten Lingewaal en Zaltbommel samen met Wheels4all aan het project Buurtauto. Doel is om de buurtauto te promoten in de beide gemeenten. Wheels4all is een BV die één of meer buurtauto's plaatst in de woonwijk, afhankelijk van het aantal

leden. De auto's staan dag en nacht klaar en zijn eenvoudig te reserveren. Iedere auto heeft een beheerder, dus onderhoud en zorgen rondom de auto worden uit handen genomen. Bovendien betaalt men alleen als de auto ook daadwerkelijk wordt gebruikt, per uur en per kilometer. Reserveren gaat simpel via een website en met een pasje openmen de auto en kan direct op pad. Benzine tanken gaat met een creditcard van Wheels4all. Er zijn veel voordelen. Het is goedkoper: bij 10.000 km per jaar is een buurtauto € 136 per maand voor-

deliger dan een eigen auto. Het is beter voor het milieu: autodelers gebruiken de auto bewuster. Geen zorgen over onderhoud of onverwachte reparatiekosten. Zakelijke gebruikers hebben geen bijtelling. In de gemeenten Lingewaal en Zaltbommel heeft SDR een uitgebreide publiciteitscampagne gehouden voor de buurtauto. Inmiddels zijn er een aantal voorlichtingsavonden in beide gemeenten geweest en worden de reacties verzameld.

Kinderen leren omgaan met energie

Het project Energiek Rivierenland draait nu voor het tweede jaar op verschillende scholen in negen gemeenten in Rivierenland. Het project leert de scholen duurzaam om te gaan met energie. Scholen gaan minder energie gebruiken en de kinderen leren hoe ze duurzaam met energie om moeten gaan.

Het project **Energiek Rivierenland** is gericht op het basisonderwijs en is gestart in het schooljaar 2007/2008. Doelgroepen zijn de leerlingen van groep 7 en 8 en het management van de 131 basisscholen in 9 gemeenten in Rivierenland. Het aanbod omvat globaal gezegd, een lesprogramma, genaamd Sarah's Wereld en een energiescan uit te voeren door een adviesbureau. Een en ander wordt aangevuld met lokaal lesaanbod, lokale activiteiten en een slotmanifestatie. Het project wordt mogelijk gemaakt door bijdragen van de provincie Gelderland

en de Regio Rivierenland. De uitvoering is in handen van de centra voor Natuur- en Milieu Educatie in Rivierenland. De projectleiding is in handen van de stichting **Duurzaam Rivierenland** in Tiel.

In 2007/2008 zijn de NME-centra in Rivierenland het project gestart als pilot bij een tiental scholen in Tiel en Buren. Voor het vervolg van het project is intensief geworven wat heeft geresulteerd in een deelname van 25 scholen in het Rivierenland voor het schooljaar 2008/2009.

Het project ging in november vorig jaar van start met een manifestatie in de Agnietenhof in Tiel. Deze manifestatie werd mogelijk gemaakt door een bijdrage van Rabobank West Betuwe. Liefst 500 leerlingen waren naar het theater gekomen waar tv-ster Ewout Genemans met een quiz leerzame vragen stelde over energiegebruik en mogelijke

besparingen. Door het enorme enthousiasme van de jeugd kwam daarbij in ieder geval een boel energie vrij.

Inmiddels hebben bijna alle scholen van het lespakket gebruik gemaakt en zijn ook alle scholen bezocht door het adviesbureau.

Uit een evaluatie die de stichting **Duurzaam Rivierenland** ontving van de scholen blijkt een grote tevredenheid over het lespakket en dat een besparing tot circa 25 procent op de energiekosten gerealiseerd kan worden.

Creatief met wilgentenen

Praktijkdag: leren door doen!

Voor het vijfde jaar organiseerde de stichting **Duurzaam Rivierenland** de succesvolle praktijkdag wilgentenen vlechten. Op 26 april jl. leerde de deelnemers aan deze dag hoe men zelf een schutting kon maken van natuurlijke materialen. Een goed en regionaal alternatief voor de vele milieubelastende of hardhouten schuttingen. Ook leerde men een mand te vlechten. Verschillende instructeurs waren aanwezig om de kneepjes onder de knie te krijgen van beide technieken.

Natuurlijke materialen zijn in opmars. Wilgentenen tuinafscheidingen zien we steeds vaker terug in tuinen. Het is niet alleen een goedkope en milieuvriendelijke manier om een afscheiding of scherm te maken, het ziet er ook heel mooi en natuurlijk uit. Er zijn vele verschillende dingen die men kan van wilgentenen. Dat blijft niet beperkt tot een schutting voor in de tuin.

Wilgen zijn naast fruit al lang sterk verbonden aan Rivierenland. Een wilgentenenproduct is dus echt een regionaal product. In Rivierenland zijn nog verschillende vrienden waar wilgen (tenen) worden geteeld en gesneden. Een streekeigen product dat opnieuw in de belangstelling staat bij mensen die wel eens wat anders willen dan een gecreosoteerde houten schutting of betonmat als afscheiding.

Na een korte instructie ging men direct aan de slag. Want deze technieken leert men niet uit een boekje maar door het gewoon te doen. De instructie van het vlechten van een schutting werd verzorgd door een ervaren vriendwerker uit de regio, de instructie voor het mand vlechten door een ambachtelijk collectief van mandenvlechtters uit Brabant.

Stichting Duurzaam Rivierenland

bestuur en voorzitter Ton Ruigrok

0344 - 631726

Centrum De Zwerfkei

coördinator - Jan Mast

0344 - 634542

medewerker NME - Hans Kraaijkamp

0344 - 634542

IVN bestuur

secretaris Hans van den Berg

0344 - 613196

IVN jeugdactiviteit

Pauline Jacobs

0344 - 615500

IVN publiekswandeling

Jet Dreef

0344 - 652496

IVN vogels

Marc Westermann

0344 - 654002

IVN planten

Roberta Haaksman

0344 - 616359

IVN ledenadministratie

Ted de Kort

0344 - 622973

Groei en bloei

Gerie Scholtens

0344 - 616230

Let's Tiel

Dieter Kwint

0344 - 880241

Dierenbescherming

Wout Deelen

0344 - 571553

Rivier Actief

Hans Heerdt

0344 - 611683

Milieuwerkgroep

Cees van Groenigen

0344 - 627698

Fietsersbond

Rinus van Dijke

0344 - 654030

redactie Jan Mast, Hans Kraaijkamp

vormgeving en eindredactie Vissia Grafische Vormgeving, Tiel

druk Gemeente Tiel

De nieuwsbrief is een uitgave van Stichting Duurzaam Rivierenland;

Kwelkade 1 4001 RK Tiel;

tel 0344- 63 45 42;

e-mail: info@duurzaamrivierenland.nl

www.duurzaamrivierenland.nl

Stichting
Duurzaam Rivierenland